

*POVODOM 80 GODINA ŽIVOTA
I 50 GODINA RADA
AKADEMIKA Dr LJUBA PAVIĆEVIĆA*

Povodom 80 godina života akademika dr Ljuba Pavićevića, naša je želja da u najkraćim crtama ukažemo na životni put tog istaknutog stvaraoca i time osvježimo naše sjećanje na njegov uticaj i doprinos razvoju savremene poljoprivredne nauke i proizvodnje u Crnoj Gori.

Roden je 8. septembra 1911. u Dolu pješivačkom, gdje je stekao porodično vaspitanje i osnovno školsko obrazovanje. Gimnaziju je učio i završio u Nikšiću 1933., a Poljoprivredni fakultet u Zagrebu 1938. godine, gdje je obavio i jednogodišnju specijalizaciju iz genetike i oplemenjivanja bilja kod prof. A. Tavčara. Nakon toga je došao u Crnu Goru, gdje je do početka II svjetskog rata radio u Odjeljenju za poljoprivredu Banske uprave na Cetinju.

Učesnik je narodno-oslobodilačke borbe. Nakon oslobođenja zemlje, zajedno sa malim brojem kolega poljoprivredne struke, nosio je znatan dio tereta, koji je podugo pritiskao zaostalu i ratom opustošenu poljoprivredu Crne Gore i cijele zemlje. Najprije je kratko vrijeme bio referent za poljoprivredu u Opštinskom odboru Danilovgrad i u Ministarstvu poljoprivrede na Cetinju, odakle je 1946. godine prešao u tek osnovani Poljoprivredni institut - Titograd, u kojemu je proveo čitav radni vijek, kao rukovodilac Odjeljenja za ratarstvo, a od 1948. do 1964. i kao direktor In-

stituta. Nakon odlaska u penziju 1981. godine, i dalje neprekidno radi na unapređivanju poljoprivredne struke i nauke. Stečenim iskustvom i znanjem ukazuje podršku i pomoć u radu mladim kolegama i saradnicima.

Pavićević je još na studijama pokazao osobito interesovanje za naučno-istraživački rad iz oblasti oplemenjivanja bilja. Formiranjem Poljoprivrednog instituta u Titogradu postaje glavni nosilac proučavanja problematike ratarskog bilja u Crnoj Gori. Ne dugo nakon rata pokreću se opsežne mjere za unapređivanje poljoprivredne proizvodnje. Počinju se uvoditi nove rodnije i kvalitetnije sorte i hibridi ratarskog bilja, čije je osobine i agrotehniku trebalo ispitati i provjeriti u konkretnim izrazito heterogenim geografsko-ekološkim prilikama i uslovima proizvodnje. Za to je bilo potrebno formirati niz oglednih polja u različitim reonima od oblala mora do najviših planinskih zaravni na kojima su u uporednim sortnim ogledima, ispitivane i odabirane bolje i kvalitetnije sorte, koje su nakon toga širene u proizvodnju. Tako su proučene brojne visokorodne sorte pšenice, ječma, krompira, pamuka, povrća i hibridi kukuruza, prvih godina stranog, a kasnije sve više i domaćeg porijekla, koje su već podugo uvedene u proizvodnju i zamijenile stare nekvalitetne i manje rodne oblike, sorte i hibride. Time je znatno povećana proizvodnja i poboljšan kvalitet glavnih vrsta ratarskog i nekih vrsta povrtnog bilja.

I pored toga što je dr Pavićeviću punih 20 godina bila značajna djelatnost organizacija i razvoj naučnoistraživačkog rada u poljoprivredi i što je za to vrijeme bio stručni nosilac primjene savremenih mjera za unapređivanje ratarske proizvodnje, on se za sve to vrijeme nije prestajao baviti naučno-istraživačkim radom, pretežno proučavanjem domaćih odlika i varijeteta kulturnog bilja, a posebno žita. Prvi je zapazio i svojim radovima skrenuo pažnju naučne i stručne javnosti na obilje oblika žita u Crnoj Gori i njenim susjednim oblastima. On je rezultate svoga rada smjestio u okvire sličnih proučavanja prostranog areala gajenja proučavanih vrsta, a posebno prvobitnih centara njihovog porijekla, domestikacije i diferencijacije oblika Istočnog Mediterana, Prednje Azije i Srednje Amerike, koji su već dva vijeka bili predmet opsežnih proučavanja istaknutih istraživača od De Candollea i Persivala do Vavilova, Fraksbergera, Jakubcinera, Dorofeeva, Kihare, Mac Key-a i drugih savremenih istraživača.

Poseban značaj imaju radovi dr Pavićevića, koji se odnose na prikupljanje, kolekcionisanje, sistematizaciju i determinaciju domaćih oblika diploidnih i tetraploidnih vrsta roda *Triticum* L. sa teritorije Crne Gore i susjednih oblasti - od Bojane do Neretve i Zlatibora. On je proučio njihovu filogenezu, diferencijaciju oblika, evoluciju, dolazak u našu zemlju i uvođenje u kulturu, a uz to i neke njihove biološke, morfološke i produktivne osobine. Ti su radovi registrovani u odgovarajućim domaćim i svjetskim referatnim edicijama (*Plant Breeding Abstracts* i dr.) za koje su po-

kazali interesovanje neke vodeće odgovarajuće naučno-istraživačke institucije i njihovi saradnici u zemlji i svijetu.

Od sakupljenih oblika dr Pavićević je formirao bogatu kolekciju, koja se održava i proučava, na Oglednom polju Poljoprivrednog instituta u Titogradu. Pored toga on je 70-tih godina taj značajni autohtoni genetski materijal učinio dostupnim i odgovarajućim naučnim institucijama u zemlji i svijetu, koje su, svojim proučavanjima ustanovile osobitu vrijednost genetskih osnova koju ova kolekcija predstavlja u daljem radu na oplemenjivanju i unapređenju kulture pšenice. Time je sačuvan jedan bogati izvorni materijal za stvaranje novih sorata pšenice, koji bi, da tada nije sakupljen i sačuvan, danas bio sasvim izgubljen, pošto su te odlike već sasvim iščezle iz proizvodnje.

Pored autohtonih odlika i varijeteta roda *Triticum L.* akademik Pavićević je svoju kolekciju obogatio i rijetkim oblicima toga roda, kada je u jesen 1969. godine dobio 54 uzorka vrsta i rodova porodice Graminea od Instituta za strna žita iz Rima, čijim se proučavanjima u novije vrijeme posebno bavi, a čije je sjeme učinio dostupnim i drugim odgovarajućim institucijama u zemlji.

Dr Pavićević je takode nakon rata zapazio i obilje domaćih ekotipova kukuruza - crnogorskih tvrdunaca, na teritoriji Crne Gore i susjednih oblasti, takode od Bojane do Neretve i do Zlatibora. U tim oblastima je ustanovio široki areal gajenja kukuruza na svim položajima i zemljištima od obala mora pa čak do 1300 m n.v. - u Lovćenu, Komovima, Čakoru i drugim planinama. Dominiraju žuti i bijeli ekotipovi. Već od 1953. godine domaći ekotipovi se iz godine u godinu sve više gube iz proizvodnje a zamjenjuju ih i potiskuju rodniji hibridi.

Imajući u vidu tu pojavu i njene negativne posledice s jedne, i sve veći značaj domaćih oblika za hibridizaciju i unapređivanje kulture kukuruza s druge strane - dr Pavićević je uspio da na vrijeme sakupi uzorke domaćih ekotipova iz cijele navedene oblasti. Uz to je proučavao njihov dolazak u našu zemlju, istoriju kulture, areal, uslove gajenja i njihove morfološke i neke biološke produktivne osobine. Sjeme prikupljenih uzoraka ekotipova dostavio je odgovarajućim specijalizovanim institucijama u zemlji opremljenim za održavanje njihove genetske čistoće, za hibridizaciju i za dobijanje novih visokorodnih kvalitetnih hibrida - Zemun Polje, Ljubljana i Banja Luka.

U nekim svojim radovima razmatrao je u okviru organizovanog životnog prostora prirodnog sistema - zemljište - voda - vazduh - živi svijet, i pedogenezu, stanje i problematiku zemljišta u Crnoj Gori, a sa tim u vezi i odgovarajuće mjere njihove zaštite, popravke i privođenja i održavanja u kulturno stanje.

Pored navedenih oblasti dr Pavićević se kraće ili duže vrijeme bavio

i nekim drugim oblastima vezanim za poljoprivredu, posebno za biljnu proizvodnju. Razmatrao je rezultate arheoloških proučavanja o nastanku početnih faza razvoja i evolucije prvobitne neolitske zemljoradnje na teritoriji Jugoslavije; osnivanje i značaj prvih poljoprivrednih škola i naučno-istraživačkih institucija u Crnoj Gori i Jugoslaviji, a osvjetlio je život i djelo nekih pionira i velikana domaće poljoprivredne struke i nauke.

Dugo se zalagao za organizaciju i rad Društava inženjera i tehničara - posebno agronoma, Crne Gore i Jugoslavije. Bio je stalni član tih društava a nekih jedno vrijeme sekretar ili predsjednik. Pripremio je spomen knjigu poljoprivrednih inženjera i tehničara, studenata agronomije i đaka srednjih poljoprivrednih škola iz Crne Gore, palih u ratu 1941 - 1945 / Naša poljoprivreda i šumarstvo" br. 5-6 1961/ i organizovao izradu njihove spomenploče, izložene u zgradi Poljoprivrednog instituta - Titograd. Zalaže se neprekidno za bolje poznavanje genetike organizama, posebno biljaka i ljudi u Crnoj Gori, koje je danas veoma zanemareno.

Naučno interesovanje akademika Pavićevića je, dakle, prilično široko iz oblasti poljoprivrede. S toga njegovi srazmjerno brojni naučni radovi i stručni prikazi i osvrti / Glasnik Odjeljenja prirodnih nauka CANU br 6,1988/ objavljeni u odgovarajućih edicijama predstavljaju zapažen prilog razvoju i unapređivanju domaće ratarske proizvodnje.

Radi usavršavanja u struci boravio je poduze u odgovarajućim institucijama u Francuskoj, Njemačkoj i Italiji, i na studijskim putovanjima u Poljsku, Grčku, Bugarsku, Austriju, Mađarsku i Sovjetski Savez. Učestvovao je na brojnim naučnim skupovima iz genetike i oplemenjivanja bilja, posebno žita u zemlji i nekim drugim evropskim zemljama. Stalni je član saradnik Matice srpske u Novom Sadu.

Za svoj dugogodišnji rad akademik Pavićević je dobio sljedeća društvena priznanja i odlikovanja: u ratu dva Ordena za hrabrost. Zaslužni je član Društva poljoprivrednih inženjera i tehničara Crne Gore i Jugoslavije; zaslužni je član Društva inženjera i tehničara Crne Gore i zaslužni i počasni član Saveza društva inženjera i tehničara Jugoslavije; dva Ordena rada, Orden zasluga za narod sa srebrnim zracima, Trinaestojulsku nagradu Crne Gore 1967., nagradu Oslobođenja grada Titograda 1971, i Orden republike sa srebrnim vijencem. Počasni je član Instituta za ratarstvo Poljoprivrednog fakulteta u Novom Sadu i Instituta za kukuruz Zemun Polje 1981. godine.

Ovom prilikom se želimo pobliže osvrnuti na zalaganje akademika Ljuba Pavićevića oko pokretanja, izlaženja i uređivanja časopisa „Poljoprivreda i šumarstvo” organa poljoprivrednih i šumarskih inženjera i tehničara i veterinara i veterinarskih tehničara Crne Gore.

Kao što je poznato stručno obrazovanje i naučnoistraživački rad u poljoprivredi Jugoslavije počeli su kasno - tek tokom druge polovine 19. vijeka. Prve poljoprivredne škole, mahom niže, osnovane su u Topčideru 1853., Ljubljani 1854., Križevcima 1860., Požarevcu 1870., Danilovgradu 1875., Kraljevu 1882., i Podgorici 1893., a tek krajem toga vijeka i prve naučno istraživačke ustanove - u Mariboru i Splitu 1894., Zagrebu 1897. i u Topčideru i Ljubljani 1898.

Te škole i ustanove imale su podugo pionirski karakter u nastajanju i evoluciji poljoprivrednog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada u nas - upravo sve do nakon Prvog svjetskog rata, kada su pored većeg broja nižih i srednje u Križevcima, osnovane i dvije nove srednje poljoprivredne škole - u Valjevi i Bukovu i dva poljoprivredna fakulteta - u Zemunu i Zagrebu, kao i neke nove naučno-istraživačke institucije.

Za to vrijeme, koliko nam, je poznato, od 1899. izlazi Poljoprivredni glasnik; od 1922 - 1933. Glasnik Ministarstva poljoprivrede i voda; od 1934 - 1940., Arhiv Ministarstva poljoprivrede - u Beogradu i od 1939. Poljoprivredna znanstvena smotra - u Zagrebu.

Nakon Drugog svjetskog rata obnavljaju se stare i osnivaju nove institucije i organizacije, škole i fakulteti gotovo u svim republikama i pokrajinama. U Crnoj Gori se tih godina osnivaju dvije poljoprivredne ustanove - Zavod za poljoprivredna istraživanja u Titogradu i Zavod za stočarstvo u Nikšiću. Ogljedna stranica za južne kulture u Baru, osnovana 1937. prerasta u Zavod za južne kulture i vinogradarstvo. Nešto kasnije osnivaju se i neke nove škole, ustanove i organizacije, od kojih su jedne bile kratkoga vijeka, druge ušle u sastav većih organizacija, a gotovo sve naučne ustanove postale vremenom jedinice današnjeg Poljoprivrednog instituta u Titogradu.

Posleratni razvoj poljoprivrede naše zemlje karakterišu primjena novih mjera i oblika rada, prodor mehanizacije i hemizacije, gajenje rodnijih i kvalitetnijih biljaka uz primjenu bolje agrotehnike i održavanje produktivnijih rasa stoke uz poboljšanu njegu i ishranu. Takav razvoj međutim, predugo prati neuko eksperimentisanje uz česte necjelishodne organizacije i reorganizacije i gotovo redovna primjena nerazumnih mjera i oblika rada u svim granama poljoprivredne proizvodnje, sprovedena čudnom upornošću neukih i nesavjesnih uticajnih pojedinaca, često opterećenih odgovarajućim devijacijama do tada nepoznatih u organizovanom životu naše istorijske prošlosti. Ne mali broj tih mjera donijele su znatno veće štete nego koristi nekim granama poljoprivredne proizvodnje.

Takav proces razvoja i takvo stanje posleratne poljoprivrede zahtijevali su neodložno pokretanje odgovarajućih glasila, koja bi ukazivala na savremena načela i mjere unapredjenja i daljeg razvoja ove i danas tako značajne privredne grane u životu civilizovanih ljudi i naroda. Stoga se obnavljaju stare i pokreću nove edicije.

Od 1946. ponovo izlaze Arhiv za poljoprivredne nauke, i Poljoprivredna znanstvena smotra, a pokreću se i novi specijalizovani časopisi: Zaštita bilja, Zemljište i biljka, Stočarstvo, Genetika, Savremena poljoprivreda, Agrohemija, Šumarski list, Veterinarstvo, glasila stručnih društava i druge odgovarajuće edicije.

— — —

Prvi put u istorijskom razvoju poljoprivrede, veterine i šumarstva u Crnoj Gori ukazala se mogućnost tek 1955. jednom broju agronoma da pokrenu i obezbijede redovno izlaženje stalnog časopisa „Poljoprivreda i šumarstvo”, koji ovim brojem ulazi u 37. godinu redovnog izlaženja, i da na savremenim načelima struke i nauke razmatra odgovarajuća pitanja daljeg razvoja i unapređenja osnovnih biotehničkih grana - poljoprivrede, veterine i šumarstva, a djelimično i biologije. Časopis je prvih godina izlazio tromjesečno, a u novije vrijeme, usled nedovoljno finansijskih sredstava izlaze godišnje po dva dvobroja. Štampa se u po 500 primjeraka i dostavlja odgovarajućim institucijama i saradnicima, od kojih oko 60 primjeraka i van zemlje.

Gotovo četiri pune decenije redovnog izlaženja „Poljoprivrede i šumarstva” predstavlja značajno razdoblje u razvoju poljoprivrede, veterine i šumarstva u Crnoj Gori. U početku je bilo nemalo teškoća posebno usled nemanja odgovarajućih saradnika. Međutim, obrazovanjem i odgojem mladih istraživača i angažovanjem jednog kruga saradnika iz drugih razvijenih sredina, i te su teškoće vremenom savladane. Radovi objavljeni u ovom časopisu sve više u novije vrijeme pobuđuju interesovanje stručne i naučne javnosti iz zemlje i svijeta. Time je on već postao zapažena smotra naučno-istraživačkog rada navedenih grana, trajne vrijednosti i integralni dio razvoja domaće stručne i naučne misli, koja se u njenoj evoluciji u Crnoj Gori ne može mimoći.

Za pokretanje, angažovanje saradnika, uređivanje, i redovno izlaženje „Poljoprivrede i šumarstva” zalagao se nesebično i razumno a zalaže se i dalje akademik dr Ljubo Pavićević. Jedan je od njegovih pokretača, još od prvog broja član Redakcije, a od 1966., i neprekidno odgovorni urednik.

Ova kratka zapažanja o životu i radu akademika Ljuba Pavićevića nastala su spontano, prožeta poštovanjem i zahvalnošću, povodom njegovih 80 godina života i 50 godina savjestnog, razumnog rada na unapređivanju poljoprivredne struke i nauke u Crnoj Gori.

Dr Darko Mandić
Dr Veljko Martinović
Dr Danilo Kažić
Dr Mihailo Ljumović